

Довженко Т. Витоки ідеї впровадження діяльнісного підходу в освітній процес початкової школи. *Освіта. Інноватика. Практика*, 2025. Том 13, № 10. С. 63-69. <https://doi.org/10.31110/2616-650X-vol13i10-008>.

Dovzhenko T. Vytoky idei vprovadzhennia diialnysnoho pidkhodu v osvitnii protses pochatkovoi shkoly [The origins of the idea of introducing an activity-based approach into the educational process of primary schools]. *Osvita. Innovatyka. Praktyka – Education. Innovation. Practice*, 2025. Vol. 13, No 10. S. 63-69. <https://doi.org/10.31110/2616-650X-vol13i10-008>.

УДК 373.31.2

DOI: 10.31110/2616-650X-vol13i10-008

Тетяна ДОВЖЕНКО

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, Україна

<https://orcid.org/0000-0003-1384-511X>

tetiana.dovzhenko@hnpu.edu.ua

ВИТОКИ ІДЕЇ ВПРОВАДЖЕННЯ ДІЯЛЬНІСНОГО ПІДХОДУ В ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Анотація. У статті проаналізовано переваги і недоліки традиційних методів навчання в початковій школі. Акцентовано на перевагах діяльнісного підходу, основу якого становить тактильна пам'ять. Здійснено ретроспективний аналіз витоків ідеї впровадження діяльнісного підходу в освітній процес початкової школи, зокрема: тактильне навчання через дарунки Ф. Фребеля, «навчання за допомогою дії» Чиказької школи-лабораторії Дж. Дьюї, тактильний метод М. Монтесорі, теорія множинного інтелекту Г. Гарднера, таксономія Блума. Зроблено акцент на тому, щоб: дати молодшим школярам можливість набутти досвіду, що вимагав би залучення різних типів інтелекту, тобто сприяв їхньому розвитку; забезпечити кожній дитині можливість пізнавати, вивчати що-небудь тим способом і шляхом, який їй найбільш близький, зручний і в якому вона почувається комфортно; планувати урок, вивчення окремої теми через призму теорії множинності інтелекту; системно залучати молодших школярів до створення індивідуальних або групових проєктів. Наведено емпіричні дані, що отримано сучасними вітчизняними дослідниками і підтверджують дієвість тактильної пам'яті у збереженні актуальної інформації протягом тривалого часу. Коментуючи психомоторні цілі, досягнення яких можливе завдяки формуванню навичок письма, мовленнєвих, фізичних і трудових навичок, наведено дієслова-опори таксономії Блума при реалізації діяльнісного підходу щодо учнів із тілесно-кінестетичним інтелектом, що включають: знання (повтори всі дії, поясни в діях, скопіюй, імітуй); розуміння (обговори, вислови, розіграй); застосування (використовуй, зобрази, імітуй, експериментуй, уяви); аналіз (відбери, відсортуй, оглянь, систематизуй, класифікуй, згрупуй, розбий на групи); синтез (розстав по порядку, вироб, побудуй, придумай, винайди); оцінювання (виміряй, виріши, вибери, оціни, рекомендуй). Зроблено висновок про необхідність навчання вчителями початкової школи раціональному використанню мультимедійної техніки і цифрових сервісів під час реалізації діяльнісного підходу.

Ключові слова: діяльнісний підхід; тактильна пам'ять; навчання за допомогою дії; тілесно-кінестетичний інтелект; ідея; початкова школа.

Tetiana DOVZHENKO

H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, Ukraine

<https://orcid.org/0000-0003-1384-511X>

tetiana.dovzhenko@hnpu.edu.ua

THE ORIGINS OF THE IDEA OF INTRODUCING AN ACTIVITY-BASED APPROACH INTO THE EDUCATIONAL PROCESS OF PRIMARY SCHOOLS

Abstract. The article analyzes the advantages and disadvantages of traditional teaching methods in primary school. It emphasizes the advantages of the activity-based approach, which is based on tactile memory. A retrospective analysis of the origins of the idea of introducing the activity-based approach into the educational process in primary schools is carried out, in particular: tactile learning through F. Froebel's gifts, «learning through action» the Chicago Laboratory School of D. Dewey, the tactile method of M. Montessori, the theory of multiple intelligences by G. Gardner, and Bloom's taxonomy. Emphasis is placed on: giving younger schoolchildren the opportunity to gain experience that requires the use of different types of intelligence, i.e., that promotes their development; ensuring that every child has the opportunity to learn and study in the way and manner that is most familiar, convenient, and comfortable for them; plan lessons and study individual topics through the prism of multiple intelligences theory; involve younger schoolchildren in creating individual or group projects. Empirical data obtained by contemporary domestic researchers, confirming the effectiveness of tactile memory in retaining relevant information over a long period, are presented. Commenting on psychomotor goals, which can be achieved through the development of writing, speech, physical, and work skills, Bloom's taxonomy verbs are provided when planning activities for pupils with bodily-kinesthetic intelligence, including: knowledge (repeat all actions, explain in actions, copy, imitate); comprehension (discuss, express, act out); application (use, depict, imitate, experiment, imagine); analysis (select, sort, review, systematize, classify, group, divide into groups); synthesis (arrange in order, create, build, invent, discover); evaluation (measure, decide, choose, evaluate, recommend). It was concluded that primary school teachers need to be trained in the rational use of multimedia technology and digital services when implementing the activity-based approach.

Keywords: activity approach; tactile memory; learning through action; bodily-kinesthetic intelligence; idea; elementary school.

Постановка проблеми. У зв'язку з реформуванням освітнього процесу в системі вітчизняної освіти актуалізується пошук нових підходів до навчання молодших школярів, що передбачає створення для кожного з них сприятливих умов для виявлення та розвитку інтелектуальних здібностей.

Аналіз нормативних документів свідчить про те, що сучасні освітні програми в рамках єдиного Державного стандарту початкової освіти передбачають рівневу диференціацію, що націлює на врахування рівня підготовки до шкільного навчання, вікових характеристик, обсягів програми і ступеня розвитку пізнавальних психічних процесів кожної дитини. Як показує практика, комплекс прийомів і способів навчання традиційно зводиться лише до поділу учнівського колективу на «сильних», «середніх» і «слабких» з урахуванням їхніх здібностей до засвоєння програмового матеріалу, що видається недостатнім для розвитку особистості кожного учня. Тож для того, щоб застосувати будь-який метод або стратегію навчання, учитель початкової школи повинен урахувати важливі фактори (інтереси, мотивацію та рівень інтелектуальних здібностей кожного учня), а також розпочати навчання з поетапного розуміння процесу індивідуалізації розвитку своїх учнів.

Традиційні методи початкового навчання широко використовуються в багатьох школах, поєднуючись із новітніми. При цьому вчитель керує процесом навчання і неодмінно опиняється в центрі всього цього процесу, підпорядковуючи сценарій уроків матеріалам підручників. Тож традиційний підхід до організації навчання являє собою такий процес узаємодії, за якої вчитель – джерело знань, а учні – пасивні одержувачі цих знань [1]. Застосовуючи методи традиційної педагогічної науки, учитель початкової школи займає центральне місце у класі і веде підготовлений урок згідно з попередньо визначеними етапами: перегляд попереднього матеріалу, його повторення, введення нової теми, пояснення, читання, виконання вправ, виправлення помилок. Ці етапи включені у структуру кожного уроку з урахуванням його типу, а основними способами, що використовуються в традиційному навчанні, залишаються прямі вказівки, самостійна робота, навчання через аудіовізуальне сприйняття і спостереження. У випадку, якщо у класі немає достатнього взаємного зв'язку вчитель-учень, в учнів майже не залишається часу для практики з розвитку своїх знань і навичок, досвіду комунікації.

З упевненістю можна сказати, що всі вчителі шукають кращі способи викладання та використання сучасних методів і стратегій навчання. На відміну від традиційної, сучасна методологія значно більше орієнтована на особистість молодшого школяра. За словами І. Беха, основна роль учителя полягає в тому, щоб «допомогти освітньому процесу відбутися», що означає залучення учнів до того, що відбувається, дозволяючи їм працювати у своєму темпі, не надаючи їм довгих пояснень, заохочуючи їхню участь і спілкування [2]. Оскільки освітнє середовище сучасної початкової школи оснащено різними наочними засобами (магнітно-маркерні дошки, освітні ресурси, навчальні іграшки, комп'ютери, різні вироби, математичне обладнання, друковані та електронні книги тощо), то виникає нагальна потреба в учителях, здатних включити все це в процес навчання. У сучасному освітньому процесі початкової школи вчитель необхідний не стільки для того, щоб пояснювати, скільки підтримувати і допомагати учням досліджувати, намагатися втілити задумане, роблячи навчання цікавим. У даний час ми маємо справу з великою кількістю методів, що використовуються в початковій школі, щоб поліпшити освітній процес, і більшість із них дають дуже гарні результати, особливо при інтерактивній узаємодії. Тож нині набувають популярності такі методи навчання:

- «пряма інструкція» (найбільш поширений метод навчання за допомогою інструктажів, однак він втрачає свою ефективність у випадку, якщо учні потребують більш цікавих методів і форм викладання для досягнення результативності їхнього навчання);

- навчання за допомогою дослідження (цей метод вимагає багато часу, енергії та планування, але часто це виправдовується його ефективністю, оскільки в учнів розвиваються навички критичного мислення, щоб дійти певного висновку. Це найбільш дієвий і особистісно орієнтований метод навчання);

- інтерактивне навчання (передбачає розподіл учнів за малими групами з метою спільної роботи. Зазвичай, розподіл відбувається незалежно від здібностей, однак необхідно, щоб у мікрогрупі були діти з різними рівнями інтелектуального розвитку);

- «вільна інструкція» (як випливає з назви, це менш формальний метод навчання, оскільки досвідчені вчителі знають своїх учнів) [3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Необхідність реалізації діяльнісного підходу як найбільш ефективного в освітньому процесі початкової школи, зумовлює потребу у вивченні витоків ідеї його впровадження, що сягає середини XIX століття і отримує потужний розвиток упродовж XX століття. Глибоке обґрунтування діяльнісного підходу на початку XXI ст. здійснюють вітчизняні науковці А. Губа і О. Попова, виходячи з визначення ключової дефініції «діяльність», що відбиває «ставлення суб'єкта як суспільної істоти до зовнішньої дійсності та опосередковується процесом її перетворення і змінення» [12]. Перевагу наведеного дослідження ми вбачаємо в тому, що науковці подають вичерпну характеристику різних видів діяльності відповідно до вікових етапів розвитку дитини, зокрема, освітньої й суспільної діяльності, що припадає на молодший шкільний вік.

Розвиток тактильної пам'яті як психологічного підґрунтя реалізації діяльнісного підходу наразі досліджують І. Гордієнко-Митрофанова [6], Є. Заїка [10], М. Кузнецов [10], Є. Рудницька [16], Ю. Ходикіна [10] та ін. Сутність діяльнісного підходу і специфіку його застосування в освітньому

процесі сучасної початкової школи розглядають Т. Базар [1], Т. Біжан [3], О. Дмитренко [7], М. Кретова [9], Т. Молнар [11], О. Шулик [18] та ін. Аналізу можливостей поєднання діяльнісного підходу з компетентнісним присвячено науковий доробок І. Бега [2], М. Бурмістрової [4], Ю. Сухарнікова [17] та ін. Над розробленням методичних рекомендацій з впровадження діяльнісного підходу в освітньому просторі початкової школи нового тисячоліття працюють Н. Бібік [13], О. Васильєва [5], Я. Кагала [8], С. Крохмаль [8], Т. Підгорна [14] та ін. На основі вивчення цих джерел встановлено, що ретроспективний аналіз витоків ідеї впровадження діяльнісного підходу в освітньому процесі початкової школи залишається ще недостатньо дослідженим, що і зумовило вибір проблеми нашого наукового пошуку.

Упродовж останніх років проблематика впровадження діяльнісного підходу актуалізується в контексті реалізації Концепції «Нової української школи», ухвалення Державного стандарту початкової освіти, оновлення Професійного стандарту «Вчитель закладу загальної середньої освіти». Саме це і вплинуло на вибір теми нашого дослідження.

Мета дослідження: здійснити ретроспективний аналіз витоків ідеї впровадження діяльнісного підходу в освітній процес початкової школи для впровадження кращих здобутків світової педагогічної думки в умовах сьогодення.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети застосовано комплекс методів історико-педагогічного дослідження, що вможливають ретроспективний аналіз узагальнення ідеї впровадження діяльнісного підходу в освітній процес початкової школи, як-от: історичний метод, контент-аналіз науково-педагогічної та психологічної літератури, системно-генетичний аналіз інформативних джерел, індуктивний метод.

Виклад основного матеріалу дослідження. Звертаючись до ретроспективного аналізу витоків ідеї впровадження діяльнісного підходу в освітній процес початкової школи, хочемо зазначити, що перша спроба розвитку в дітей тактильної пам'яті як психологічної основи цього підходу здійснена німецьким педагогом Ф. Фребелем. З його ініціативи в 1837 р. в м. Блакенбург відкритий «заклад для занять дорослих із дітьми» (kinder-garden), у якому апробована розроблена ним авторська дидактична система, за основу якої взято шість дарунків: кольорові вовняні м'ячі, дерев'яні кулі, кубики і циліндри, дрібні кубики і призми. Актуальними і до нині в контексті діяльнісного підходу залишаються розроблені Ф. Фребелем пальчикові ігри, плетіння з паперу, оригамі.

Авторство у відкритті принципу «навчання за допомогою дії» по праву належить американським ученим Дж. Дьюї (John Dewey), В. Кілпатрику (William Heard Kilpatrick) і Е. Коллінсу (E. Collings), якими в 1896 р. започатковано експериментальну школу-лабораторію в м. Чикаго [11]. Протягом тривалого часу цей заклад визначав перспективи розвитку не лише американської, але й європейської педагогічної думки. Екстраполяція прогресивного досвіду реалізації діяльнісного підходу до навчання в сучасну освітню практику початкової ланки українських закладів загальної середньої освіти підтверджує його значний педагогічний потенціал і затребуваність, що набуває особливої актуальності на початку XXI століття.

Наступним новатором у розробленні діяльнісного підходу стає перша італійська жінка-педагог Марія Монтесорі, відома як автор технології «вільного саморозвитку дитини». У 1907 році у приміщенні багатоквартирного будинку м. Рим нею відкрито Будинок Дітей, у якому експериментальним шляхом доведено, що інтелект дитини знаходиться на кінчиках її пальців. Згодом саме цей принцип апробований найбільшим українським гуманістом XX століття В. Сухоминським в авторській «Школі радості», що з часом приведе до виникнення ряду технологій випереджального навчання учнів початкової школи.

Прикметною особливістю тактильного методу М. Монтесорі є те, що він структурується з двох частин. Першу частину становить малювання з метою підготовки дрібної моторики рук до акту письма. Спочатку діти відтворюють на папері контури простих геометричних фігур великого розміру і заштриховують їх кольоровими олівцями. Щоб урізноманітнити цю діяльність їм пропонують для штрихування контурні рисунки птахів, пейзажі, квіти. Діти вчаться не виходити за межі фігури; у них виробляються точні рухові дії, що дозволяють проводити різні за розміром лінії. Таке штрихування нагадує роботу в прописах, коли дитина вчиться виписувати однакові за розміром і нахилом лінії згідно з наданими зразками. При цьому вона не відчуває втоми, робить це вільно, у будь-якому темпі та напрямі, а погляд сфокусований на яскравому зображенні фігури.

Другу частину тактильного методу М. Монтесорі становить вивчення букв алфавіту за допомогою погладжування пальцями контурів букви, що зроблена з наждачного паперу. Дитина прощупує букви під контролем зору зліва направо, що відповідає напрямку письма. Одночасно дитині озвучують кожну букву. М. Монтесорі аргументує доцільність такого навчання тим, що за такого підходу графічний образ букви закріплюється в стислі терміни завдяки трьох одночасних відчуттів – зорового, тактильного і рухового. У такий спосіб забезпечується комплексний характер дитячого сприйняття: дитина вивчає назви окремих букв, починає впізнавати їх, розрізняти їх за допомогою

зору і на дотик, а також відтворювати певні рухи. Оскільки в дитини вже розвинена дрібна моторика, що створює підґрунтя для навчання письма, вона відразу каліграфічно прописує знайомі їй букви за допомогою олівця в зошиті або крейди на дошці.

І нарешті в 1983 році Говардом Гарднером запропоновано теорію множинного інтелекту, одним з яких стає тілесно-кінестетичний інтелект як уміння контролювати рухи тіла, а його основу становить висока координація свідомості й тіла. На думку вченого, перевагами учнів, освітня діяльність яких визначається домінуванням тілесно-кінестетичного інтелекту, прийнято вважати чітку координацію, високу рухову активність, спритність і розвинену тактильну пам'ять [20]. Це дозволяє дійти до висновку, що найбільш ефективними видами роботи з такими учнями мають стати інсценування, танцювальні рухи, виготовлення освітніх проєктів, що допоможе оптимізувати процес навчання.

Не безпідставно сучасні дослідники, які у своїх пошуках звертаються до теорії множинності інтелекту Г. Гарднера, не лише досить успішно організовують освітній процес, але й допомагають учителям удосконалити власний стиль викладання. Це не лише відкриває широкі можливості перед учителем, який шукає більш ефективні шляхи для викладання свого предмета, але й перед учнями у прагненні досягти більш глибокого розуміння навчального матеріалу завдяки своїм здібностям. Тут у нагоді мають стати три основні шляхи впровадження теорії множинності інтелекту в початковій освіті: розвиток у молодших школярів бажаних талантів і здібностей; різноаспектний підхід до вивчення як окремого поняття, так і навчального предмета в цілому; персоналізація навчання на основі прийняття вчителем індивідуальних відмінностей учнів [20].

З поняттям руху сучасні українські психологи тісно пов'язують поняття моторної пам'яті (пам'яті на рухи), але саме довготривала моторна пам'ять утворює сховище рухових програм і образів. Фактично після кожного руху в пам'яті дитини залишається слід про нього, що згодом включається у здійснення подальшого руху. Це пояснює, чому короточасна моторна пам'ять зберігає інформацію про рухи, що згодом виконує важливі функції інтеграції в побудові інших рухів, і підводить до висновку, згідно з яким «рух і моторна пам'ять виступають як єдине ціле, як нерозривні складові єдиного психофізіологічного процесу» [10, с. 88].

Спираючись на досягнення когнітивної психології, І. Гордієнко-Митрофанова вказує на пріоритетну роль кінестетичного (кінестетично-дотикового) стилю навчання, який в окремих джерелах називають *гаптичним* (від грецького *haptikos* – *хапальний*). Цей стиль навчання є ефективним, якщо в ході сенсорного сприйняття навчального матеріалу переважають тактильна (дотикова) і рухова системи. «На цей канал спираються люди, які найкраще вчаться тоді, коли їх залучено до дії, тобто коли вони рухаються, досліджують нове, експериментують» [6]. Учні з тілесно-кінестетичним інтелектом найбільш цікавими видаються завдання, що передбачають фізичну активність. Яскравим прикладом такої організації освітнього процесу виступає метод «опори на фізичні дії», що запропонований американським професором Дж. Ашером у 1967 році і ґрунтований «на положенні психології про координацію мови і фізичних дій, які її супроводжують» [4].

Відомо, що для тактильної пам'яті характерними є приємні та неприємні відчуття, зокрема, тиску чи болю. Саме тактильна пам'ять як пам'ять на рухи дозволяє молодшим школярам ідентифікувати в освітньому процесі речі, до яких вони торкаються. В її основі лежить запам'ятовування, збереження і відтворення різних рухів, що в подальшому виступає передумовою різноманітних локомоторних, практичних і трудових навичок. Тож для того, щоб зрозуміти навчальну інформацію, таким дітям потрібно доторкнутися, покрутити в руках. Скільки б учитель не порівнював, наприклад, властивості торфу і вугілля як корисних копалин, демонстрував їх зображення, усе буде марним. Однак, якщо надати учням можливість потримати зразки цих копалин у руці, порівняти їх властивості на дотик, провести експеримент із зануренням у воду, подальше впізнання цих копалин і пригадування їх характеристик стане безпомилковим.

В освітньому процесі початкової школи тактильна пам'ять використовується при ознайомленні з навчальним матеріалом, що краще сприймається через дотик. Візьмемо за приклад вивчення інтегрованого курсу «Я досліджую світ» (природничо-освітня галузь) за типовою навчальною програмою Р. Шияна, за якою молодші школярі мають опанувати три змістові лінії: «Я пізнаю природу», «Я у природі», «Я у рукотворному світі». В основу опанування кожної змістової лінії розробником покладено тактильну пам'ять, зокрема: змістова лінія «Я пізнаю природу» передбачає формування дослідницьких умінь молодших школярів через залучення до експериментів і моделювання; змістова лінія «Я у природі» ґрунтується на формуванні бережливого ставлення до природи через безпосереднє вироблення навичок екологічно доцільної поведінки в довкіллі; змістова лінія «Я в рукотворному світі» для усвідомлення молодшими школярами взаємозв'язків людини і природи передбачає пошук і втілення дитячих винахідницьких ідей і проєктів.

Доцільність опори на тактильну пам'ять І. Гордієнко-Митрофанова аргументує тим, що на початку навчання в молодших школярів вона є найбільш розвинутою (40 % учнів), у той час як найменш розвинутою в цьому віці є візуальна (10 % учнів). Також дослідницею встановлено, що в

умовах традиційного навчання його ефективність знижується через те, що при домінуванні в учнів тактильної пам'яті навчальні труднощі складають 48,04 %, при домінуванні аудіальної – 40,37%, при домінуванні дігитальної (логічної) – 32,85%, при домінуванні візуальної – 26,21%. З наведених емпіричних даних можемо зробити висновок, що в умовах традиційного навчання його ефективність буде найвищою в учнів-візуалів, а найнижчою – в учнів-кінестетиків, у яких менш розвинуті зорова пам'ять, оригінальність і гнучкість мислення [6]. У той самий час німецькими вченими доведено, що найкраще зберігається та інформація, яку молодші школярі отримують з опорою на тактильну пам'ять, а з плином часу її обсяг при відтворенні становить близько 60 %. Відповідно обсяг знань, що отримані через аудіальні канали, є найменшим (до 10%), а знання, що отримані в ході візуалізації зберігаються в обсязі до 40%.

Вивчаючи питання підготовленості здобувачів першого (бакалаврського) і другого (магістерського) рівнів вищої освіти факультету початкового навчання ХНПУ імені Г. С. Сковороди до роботи в нових умовах, відзначимо, що найбільш важливими майбутні вчителі початкової школи вважають: методичні знання та вміння реалізації діяльнісного підходу (88,4 %); знання вікових та індивідуальних особливостей освітньої та суспільної діяльності учнів молодшого шкільного віку (63,7 %); уміння комунікувати з молодшими школярами (33 %). Разом із тим, важливість оволодіння загальнопедагогічними (конструктивними) навичками відзначають лише 9,9 % майбутніх учителів. Також було встановлено, що найменше майбутні вчителі бачать зв'язок між спілкуванням з дитиною та використанням новітніх технологій і методів під час реалізації діяльнісного підходу в особистісно орієнтованому освітньому просторі початкової школи.

Наведені емпіричні дані підтверджують доцільність організації освітнього процесу в оновленій початковій школі як за умови навчання за типовими освітніми програмами («НУШ-1» і «НУШ-2»), так і нетиповими (у 2022-2025 роках пройшли експертизу і отримали рекомендацію МОН України 15 таких програм, серед яких «Освіта. Діти. Майбутнє», «Країна знань» та ін.), якщо перевага надається діяльнісному підходу. Тож цілком виправдано, що спираючись на таксономію Блума, авторський колектив під керівництвом Н. Бібік при реалізації діяльнісного підходу рекомендує орієнтуватися не лише на цілі когнітивної (розуміння, відтворення, застосування, аналіз, синтез, оцінка) та афективної групи (сприймання, інтереси, нахили, здібності), але й психомоторні цілі, досягнення яких можливе завдяки формуванню навичок письма, мовленнєвих, фізичних і трудових навичок [13, с. 76]. При цьому пропонувані дієслова-опори таксономії Блума при плануванні видів діяльності для молодших школярів із тілесно-кінестетичним інтелектом включають:

Знання: повтори всі дії, поясни в діях, скопіюй, імітуй.

Розуміння: обговори, вислови, розіграй.

Застосування: використовуй, зобрази, імітуй, експериментуй, уяви.

Аналіз: відбери, відсортуй, оглянь, систематизуй, класифікуй, згрупуй, розбий на групи.

Синтез: розстав по порядку, вироби, побудуй, придумай, винайди.

Оцінка: виміряй, виріши, вибери, оціни, рекомендуй [19].

У будь-якому випадку важливо, щоб навчання в початковій школі будувалося так, щоб:

- дати молодшим школярам можливість набути досвіду, що вимагав би залучення різних типів інтелекту, тобто максимально сприяв їхньому розвитку;

- забезпечити кожній дитині можливість пізнавати, вивчати що-небудь тим способом і шляхом, який їй найбільш близький, зручний і завдяки якому вона почувається комфортно;

- учителю початкової школи планувати урок, вивчення окремої теми через призму теорії множинності інтелекту;

- системно залучати молодших школярів до створення індивідуальних або групових проєктів.

Застосовуючи сучасні методи навчання, учитель початкової школи отримує можливість апробувати у своїй роботі безліч різних допоміжних засобів і матеріалів. Молодші школярі, безумовно, отримають велике задоволення від уроків, на яких упроваджуються різні візуальні матеріали, наприклад, флеш-карти, інтерактивні дошки, компакт-диски. У такий спосіб, вони стають більш уважними і краще запам'ятовують навчальний матеріал, трансформуючи його в довготривалу пам'ять набагато швидше, ніж якби вчитель пояснював тему традиційним способом. Ці засоби також «підтримують факти в експліцитно-декларативній пам'яті учнів» [5]. Велику користь від використання допоміжних засобів отримує і сам учитель: звичайно, набагато простіше показати процес зростання рослин у вигляді слайд-шоу, ніж малювати картинку на дошці кожного разу, коли це необхідно.

У той самий час є в сучасних методів і недоліки, які, навпаки, підтверджують користь традиційних методів. Як уже було сказано, вони дозволяють нам використовувати сучасні засоби навчання, які можуть спричинити певні перешкоди і незручності, зокрема, знизити ступінь узаємодії між учителем і учнем, крім того, висока вартість обладнання і необхідність його технічного обслуговування, а також потреба навчання педагогів правильному використанню мультимедійної техніки і цифрових сервісів. Оскільки традиційні методи навчання використовувалися протягом

тривалого періоду, то не можна безапеляційно стверджувати, що традиційна модель навчання є абсолютно неправильною або неприйнятною в умовах сучасності. Вона також може бути використана і нині, але, звичайно, у поєднанні з іншими новітніми методами.

Поштовхом до актуалізації проблеми діяльнісного підходу в початковій школі слугує те, що 12-13 жовтня 2023 року тренерами the LEGO Foundation ініційовано навчання регіональних тренерів щодо реалізації програми підвищення кваліфікації вчителів початкових класів «Діяльнісний підхід у початковій школі в реаліях сьогодення». Результатом участі викладачів кафедри початкової і професійної освіти факультету початкового навчання ХНПУ імені Г. С. Сковороди стало включення до освітньої програми першого (бакалаврського) рівня вищої освіти ОК8 «Діяльнісний підхід у початковій школі», а також поглиблення змісту Ок5 «Інноваційні процеси в освітній галузі: педагогічна інноватика; педагогічний менеджмент» і ОК8 «Стратегії адаптивного, персоналізованого та інклюзивного навчання в початковій школі» в освітній програмі другого (магістерського) рівня вищої освіти.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Складно сказати, які методи необхідно нині використовувати в початковій школі, особливо молодому вчителю. У процесі навчання все повинно бути взято до уваги: класне приміщення, чисельність учнів, матеріально-технічне обладнання, яким укомплектований заклад освіти, базові знання учнів та їхні здібності, соціальні умови, мотивація кожного учасника освітнього процесу. Учитель початкової школи має повноваження академічної свободи у виборі дидактичних методів, як традиційних, так і сучасних, однак включаючи їх у широкий спектр своєї діяльності, він повинен невинно працювати над собою, щодня вдосконалюючи свої навички викладання. Він має стати взірцем для своїх учнів не тільки як представник своєї професії, але також як цікава особистість, яка здатна захоплювати учнів процесом пізнання нового досвіду.

Нині бути вчителем – це велика робота і відповідальність. Необхідно передбачити всі можливі труднощі, уже входячи до класу. Адже встановлення особистого контакту вчителя з учнями проходить довгий шлях через визначення комфортної зони на етапі початкового навчання. Якщо вчитель бачить у своїх учнях тих, кому потрібен провідник до знань, здатний своєчасно підтримати і допомогти, коли вони цього потребують протягом освітнього процесу, якщо він здатний викликати посмішку, спалахи радості і щастя, вогник в очах, тоді не доведеться робити вибір між традиційними або новітніми методами навчання. Такому вчителю все під силу.

Конфлікт інтересів. Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів.

Джерела фінансування. Дослідження не отримувало зовнішнього фінансування.

Доступність даних. Це дослідження не передбачало використання окремих наборів даних.

Використання засобів штучного інтелекту (ШІ). Під час підготовки цієї роботи автор не використовував інструменти штучного інтелекту.

Список використаних джерел

1. Базар Т. В. Діяльнісний підхід до навчання як методологічна основа реформи НУШ. Його практична реалізація на уроках української мови під час пілотування адаптаційного циклу базової середньої освіти. *Вчора, сьогодні, завтра у межах реалізації Програми розвитку та функціонування української мови в закладах освіти «Сильна мова – успішна держава»* : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф., (9 листоп. 2021 р.). Ніжин, 2021. С. 10–13.
2. Бех І. Діяльнісний та компетентнісний підходи : сутність і сфери застосування. *Директор школи, ліцею, гімназії*. 2014. № 1-4. С. 28–34.
3. Біжан Т. Діяльнісний підхід до організації навчання у початковій школі. *Початкова освіта*. 2017. лип. (№ 13). С. 12–15.
4. Бурмістрова М. Б. Компетентнісно-діяльнісний підхід до розвитку пізнавальних інтересів учнів. *Початкове навчання та виховання*. 2013. № 7. С. 2–14.
5. Васильєва О. Реалізація технології діяльнісного методу на уроках у початковій школі. *Початкова школа*. 2018. № 4. С. 38–39.
6. Гордієнко-Митрофанова І. В. Особливості використання маніпулятивів як навчально-ігрового матеріалу та їх вплив на когнітивні модальності особистості. URL: https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/journals/2012/NiO_9_2012/1/Gord.htm (дата звернення: 10.10.2025)
7. Дмитренко О. Як допомогти непосидам-кінестетикам навчатися очно й дистанційно. *Заступник директора школи*. 2021. № 10. С. 59–63.
8. Кагала Я., Крохмаль С. Ігровий і діяльнісний підходи до навчання з LEGO [у початковій школі]. *Початкова школа*. 2020. № 7. С. 19–21.
9. Кретьова М. Діяльнісна компонента як фактор розвитку творчих здібностей учнів. *Школа*. 2013. № 7. С. 47–50.
10. Кузнецов М. А., Заїка Є. В., Ходикіна Ю. Ю. Психологія моторної пам'яті : прикладні аспекти : монографія. Харків : Діса Плюс, 2019. 446 с.
11. Молнар Т. Діяльнісний підхід до організації навчального процесу в початковій школі. *Молодь і ринок*. 2016. № 1 (132). С. 76–77.
12. Наукові підходи до педагогічних досліджень : колективна монографія / за загальною редакцією чл.-кор. НАПН України, доктора педагогічних наук, професора В. І. Лозової. Харків : Видавнича група «Апосторф», 2012. 348 с.

13. Нова українська школа : poradnik dla vchytelia / pid zag. red. Bibik N. M. Київ : TOB «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.
14. Підгорна Т. М. Кінестетичний метод як здоров'язбережувальна технологія в практиці роботи ЗДО. *Дошкільний навчальний заклад*. 2019. № 11. С. 29–33.
15. Плясуля Т. Особистісно-діяльнісне навчання учнів початкових класів. *Школа*. 2010. № 11. С. 56–60.
16. Рудницька Є. Вправність пальців і розвиток мовлення. Кінестезіологічні вправи в коригувальній роботі. *Психолог дошкілля*. 2020. № 3. С. 40–49.
17. Сухарніков Ю. В. Сутнісні розбіжності діяльнісного й компетентнісного підходу до стандартизації освіти в Україні. *Педагогіка і психологія*. 2009. № 2. С. 32–42.
18. Шулик О. А. Формування життєвих компетентностей учнів на уроках основ здоров'я через діяльнісний підхід у навчанні. *Безпека життєдіяльності*. 2018. № 11. С. 13-21; № 12. С. 12–20.
19. Bloom, B. S., & Krathwohl, D. R. *Taxonomy of Educational Objectives: The Classification of Educational Goals: Handbook I, Cognitive Domain*. New York: Longmans, Green. 1956.
20. Gardner H. *Frames of mind: The theory of the multiple intelligences*. Third edition. New York: Basic Books, 2011. 528 p.

References

1. Bazar, T. V. (2021). Diialnisnyi pidkhid do navchannia yak metodolohichna osnova reformy NUSh. Yoho praktychna realizatsiia na urokakh ukrainskoi movy pid chas pilotuvannia adaptatsiinoho tsyklu bazovoi serednoi osvity. Vchora, sohodni, zavtra u mezhakh realizatsii Prohramy rozvytku ta funktsionuvannia ukrainskoi movy v zakladyakh osvity «Sylna mova – uspishna derzhava»: zb. materialiv Vseukr. nauk.-prakt. konf., (9 lystop. 2021 r.). Nizhyn, 10–13 (in Ukrainian).
2. Bekh, I. (2014). Diialnisnyi ta kompetentnisnyi pidkhody: sutnist i sfery zastosuvannia. Dyrektor shkoly, litseiu, himnazii, 1-4, 28–34 (in Ukrainian).
3. Bizhan, T. (2017). Diialnisnyi pidkhid do orhanizatsii navchannia u pochatkovii shkoli. *Pochatkova osvita*. lypen (13), 12–15 (in Ukrainian).
4. Burmistrova, M. B. (2013). Kompetentnisno-diialnisnyi pidkhid do rozvytku piznavalnykh interesiv uchniv. *Pochatkove navchannia ta vykhovannia*, 7, 2–14 (in Ukrainian).
5. Vasyliieva, O. (2018). Realizatsiia tekhnolohii diialnisnogo metodu na urokakh u pochatkovii shkoli. *Pochatkova shkola*, 4, 38–39 (in Ukrainian).
6. Hordiienko-Mytrofanova, I. V. Osoblyvosti vykorystannia manipulyativiv yak navchalno-ihrovoho materialu ta yikh vplyv na kohnityvni modalnosti osobystosti. URL: https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/journals/2012/NiO_9_2012/1/Gord.htm (in Ukrainian).
7. Dmytrenko, O. (2021). Yak dopomohy neposydam-kinestetykam navchatysia ochno y dystantsiino. *Zastupnyk dyrektora shkoly*, 10, 59–63 (in Ukrainian).
8. Kahala, Ya., Krokmal, S. (2020). Ihrovyi i diialnisnyi pidkhody do navchannia z LEGO [u pochatkovii shkoli]. *Pochatkova shkola*, 7, 19–21 (in Ukrainian).
9. Kretova, M. (2013). Diialnisna komponenta yak faktor rozvytku tvorchykh zdibnostei uchniv. *Shkola*, 7, 47–50 (in Ukrainian).
10. Kuznietsov, M. A., Zaika, Ye. V., & Khodykina, Yu. Yu. (2019). Psykholohiia motornoj pamiaty: prykladni aspekty: monohrafiia. Kharkiv: Disa Plus, 446 s. (in Ukrainian).
11. Molnar, T. (2016). Diialnisnyi pidkhid do orhanizatsii navchalnogo protsesu v pochatkovii shkoli. *Molod i rynok*, 1 (132), 76–77 (in Ukrainian).
12. Naukovi pidkhody do pedahohichnykh doslidzhen : kolektyvna monohrafiia / za zahalnoi redaktsiieiu chl.-kor. NAPN Ukrainy, doktora pedahohichnykh nauk, profesora V. I. Lozovoi. Kharkiv : Vydavnycha hrupa «Apostorf», 2012. 348 s. (in Ukrainian).
13. Nova ukrainska shkola: poradnyk dla vchytelia / pid zah. red. Bibik N. M. (2017). Kyiv: TOV Vydavnychiy dim «Pleiady», 206 s. (in Ukrainian).
14. Pidhorna, T. M. (2019). Kinestetychnyi metod yak zdoroviazberezhuvalna tekhnolohiia v praktytsi roboty ZDO. *Doshkilnyi navchalnyi zaklad*, 11, 29–33 (in Ukrainian).
15. Pliasiulia, T. (2010). Osobystisno-diialnisne navchannia uchniv pochatkovykh klasiv. *Shkola*, 11, 56–60 (in Ukrainian).
16. Rudnytska, Ye. (2020). Vpravnist paltsiv i rozvytok movlennia. *Kinesteziolohichni vpravy v koryhuvalnii roboti*. *Psykholog doskillia*, 3, 40–49 (in Ukrainian).
17. Sukharnikov, Yu. V. (2009). Sutnisni rozbizhnosti diialnisnogo y kompetentnisnogo pidkhodu do standartyzatsii osvity v Ukraini. *Pedahohika i psykholohiia*, 2, 32–42 (in Ukrainian).
18. Shulyk, O. A. (2018). Formuvannia zhyttievych kompetentnostei uchniv na urokakh osnov zdorovia cherez diialnisnyi pidkhid u navchanni. *Bezpeka zhyttiediialnosti*, 11, 13-21; 12, 12–20 (in Ukrainian).
19. Bloom, B. S., & Krathwohl, D. R. (1956). *Taxonomy of Educational Objectives : The Classification of Educational Goals: Handbook I, Cognitive Domain*. New York: Longmans, Green.
20. Gardner, H. (2011). *Frames of mind: The theory of the multiple intelligences*. Third edition. New York: Basic Books.

/ Матеріал надійшов до редакції: 11.10.2025 р. / Прийнято до друку: 20.11.2025 р. / Опубліковано: 30.12.2025 р. /

This work is licensed under a Creative Commons License Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC 4.0).